

จากหนองน้ำ สู่ ลำปลายมาศ

(ย้อนรอย ลำปลายมาศ)

หนองน้ำธรรมชาติ ในอดีต กลายเป็นสถานที่สำคัญในการพัฒนาบ้านเมือง เป็นอำเภอขนาดใหญ่ที่มีประชากรมากกว่า 130,000 คนในปัจจุบันคือ **อำเภอลำปลายมาศ** จังหวัดบุรีรัมย์ จากเดิมเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ชื่อว่า **บ้านหนองยาง** (เรียกตามสถานที่) ซึ่งมีหนองน้ำธรรมชาติ และ **ต้นยางนาขนาดใหญ่** ยืนเด่นให้ร่มเงาทางทิศตะวันออกของแหล่งน้ำ ชาวบ้านจึงเรียกหนองน้ำนั้นว่า **“หนองยาง”** เช่นกัน

ปี พ.ศ.2468 รัฐบาลในสมัยนั้น ได้อนุมัติให้เปิดเส้นทางรถไฟจาก นครราชสีมา ถึง อุบลราชธานี จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดตั้งสถานีรถไฟขึ้นเป็นระยะ ๆ สำหรับเป็นสถานีพักรถ แหล่งเติมน้ำ จัดหาพื้นที่ให้กับหัวรถจักรไอน้ำ ในยุคเริ่มต้นของรถไฟไทย สถานีที่แห่งนี้ อยู่ห่างจากลำมาศ ประมาณ 1.5 กม. เหมาะกับการตั้งเป็นสถานีรถไฟ เนื่องจากจะมีพื้นที่ในการจัดตั้งถังน้ำ (ถังน้ำขนาดใหญ่) เพื่อใช้เติมน้ำให้กับหัวรถจักรไอน้ำ และสะดวกในการวางท่อน้ำดิบที่จะสูบน้ำจากลำน้ำมาศ เพื่อกักเก็บไว้ใช้ได้อีกทางหนึ่งด้วย

การรถไฟ (รฟท.) ได้เลือกสถานที่บริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหนองยาง เป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟ โดยให้ชื่อว่า **“สถานีรถไฟหนองยาง”** จนเรียกติดปากชาวบ้านและผู้มาติดต่อค้าขายว่า **“สะพานหนองยาง”** (“สะพาน” มาจากคำว่า “STATION” แปลว่า สถานี ซึ่งเรียกติดปากของผู้คนสมัยนั้น ส่วนชื่อ หนองยาง เรียกตามชื่อของแหล่งน้ำนั่นเอง)

เมื่อมีการเดินขบวนรถไฟผ่านสถานีรถไฟหนองยาง ผู้คนจากทั่วสารทิศก็หลั่งไหลเข้ามาจับจองพื้นที่บริเวณทั้งด้านหน้าและด้านหลังสถานีรถไฟหนองยาง ก่อสร้างบ้านเรือนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ขยายวงกว้างออกไป โดยมีการกันเขตไว้สำหรับเป็นสมบัติ(ที่ดิน)ของการรถไฟ รวมถึงบริเวณหนองยางด้วย บริเวณด้านหลังสถานีรถไฟจึงเกิดเป็นแหล่งพัก และแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้าของพ่อค้าจากชุมชนต่าง ๆ ที่มีการส่งสินค้าจากเมืองใหญ่ผ่านการขนส่งทางรถไฟ และบริเวณใต้ต้นยางนาใหญ่ริมหนองน้ำ มักเป็นที่พักผ่อนของพ่อค้าหยุดรถลาก (เกวียน) และใช้เป็นแหล่งน้ำในการอุปโภค-บริโภค ของเหล่ากรรมกรที่คอยรับจ้างแบกสินค้าขึ้น-ลงรถไฟด้วย

รถลากโบราณ (เกวียน)

ปี พ.ศ.2478 ชุมชนที่ตั้งของสถานีรถไฟหนองยาง ได้เจริญเติบโตเป็นเมือง มีผู้คนไปมาหาสู่จำนวนมากขึ้น เป็นแหล่งค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า ของชุมชนต่างๆ โดยรอบ ทั้งเมืองนางรอง ชุมพวง พิมาย คูเมือง พุทไธสง ตลอดจนถึง พัทธภูมิพิสัย ต่างเดินทางมาแลกเปลี่ยนสินค้า นำท่อนฟืนมาขายให้กับทางการรถไฟ ซึ่งมีวิธีการขายอย่างง่าย เรียกว่า “ ฟืนหลา ” โดยจัดช่องสำหรับใส่ท่อนฟืน กำหนดความยาวเป็น “ หลา ” ง่ายต่อการคิดราคาฟืน โดยตั้งช่องเก็บฟืนไว้ข้าง ๆ ถังค้ำ(ถังเก็บน้ำ) และในปีนี้เองชุมชนแห่งนี้ได้ถูกตั้งขึ้นเป็น **กิ่งอำเภอลำปลายมาศ** และ สถานีรถไฟหนองยาง ก็ถูกเปลี่ยนเป็น **สถานีรถไฟลำปลายมาศ** ตั้งแต่นั้นมาจนปัจจุบัน

กระทั่งปลายปี **พ.ศ.2498** มีข่าวจากทางรัฐบาลว่า ขบวนรถไฟพิเศษ ซึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าฯ บรมราชินีนาถ จะเสด็จเยี่ยมราษฎรทั่วประเทศ จะเคลื่อนผ่านสถานีรถไฟ ลำปลายมาศ เหล่าพสกนิกร พ่อค้า ประชาชน บ้านหนองยาง โดยการนำของ **นายน้อย สุนทรนนท์** กรรมการ พ่อค้าในขณะนั้น ได้รวบรวมกำลังทรัพย์ กำลังกาย จัดสร้าง **ซุ้มประตูมังกร** เพื่อต้อนรับขบวนเสด็จฯ ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ถึงแม้จะไม่มีกำหนดการที่จะลงเสด็จฯ ก็ตาม แต่เมื่อขบวนรถไฟพิเศษ เดินทาง กลับจากอุบลราชธานี ถึงสถานีรถไฟลำปลายมาศ ณ บ้านหนองยาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เหล่า พสกนิกรทั่วสารทิศ รวมทั้งราษฎรบ้านหนองยาง จึงทูลเชิญทั้งสองพระองค์ ลงประทับบนพื้นแผ่นดิน ณ บ้าน หนองยาง แห่งนี้ ในวันที่ **20 พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๘**

ประชาชนทูลเชิญทั้งสองพระองค์ลงประทับบนพื้นแผ่นดิน เพื่อให้ราษฎรชาวบ้านหนองยาง เฝ้ารับเสด็จฯ

ณ ซุ้มประตูมังกร ที่ราษฎรชาวบ้านหนองยางจัดไว้ต้อนรับ
หน้าสถานีรถไฟลำปลายมาศ เมื่อวันที่ **20 พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๘**

ทั้งสองพระองค์ลงประทับบนพื้นแผ่นดินบ้านหนองยาง
ณ **ซุ้มประตูมังกร** ที่ราษฎรชาวบ้านหนองยางจัดไว้ต้อนรับ
หน้าสถานีรถไฟลำปลายมาศ มีราษฎรชาวบ้านหนองยาง เฝ้ารับเสด็จฯ จำนวนมาก
เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๘๘

ภายหลังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงประทับบนพื้นแผ่นดิน และเสด็จกลับไปแล้ว บ้านหนองยาง (สถานีรถไฟลำปลายมาศ) ก็ถูกกล่าวขานเป็นอย่างยิ่ง มีผู้คนเดินทางมาทำการค้าจำนวนมากขึ้น สภาพทางเศรษฐกิจเจริญรุ่งเรือง ขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ มีการพัฒนาบ้านเมือง ก่อสร้างอาคารพาณิชย์เป็นแถวยาว บริเวณหน้าสถานีรถไฟฯ ซึ่งมีโรงเลื่อยเครื่องจักรกลขนาดใหญ่ ด้านทิศตะวันออกหลังสถานีรถไฟฯ (ปัจจุบันคือ โรงสีไฟไทยทวี) และมีการขยับขยายร้านค้าเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน

หลังจากการรถไฟฯ ได้ปรับเปลี่ยนหัวรถจักรไอน้ำ มาเป็นระบบ หัวรถจักรเครื่องยนต์ดีเซล ถึงค่าที่ใช้เก็บกักน้ำ เพื่อเติมน้ำให้กับหัวรถจักรไอน้ำจึงลดความสำคัญลงไป บริเวณพื้นที่ของหนองยาง จึงถูกละเลยขาดการดูแล เนื่องจากเป็นพื้นที่ของการรถไฟฯ และต้นยางนาใหญ่ ก็ถูกทางการรถไฟตัดทิ้ง เพื่อสร้างบ้านพักให้กับเจ้าหน้าที่ของการรถไฟ (บ้านพักนายสถานีรถไฟลำปลายมาศ ในปัจจุบัน) และบริเวณที่ต้นยางนาใหญ่ยืนเด่นให้ร่มเงาในอดีต จึงเป็นที่ตั้งของ **ศาลเจ้าพ่อหนองยาง** ในปัจจุบัน

หัวรถจักรไอน้ำ

หัวรถจักรดีเซล

ลักษณะของหัวรถจักร(รถไฟ)

ลักษณะทางกายภาพ และพัฒนาการของ “หนองยาง”

หนองยาง เดิมเป็นหนองน้ำขนาดเล็กรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดประมาณ (40 ม. x 150 ม.) มีความลึกประมาณ 1-2 เมตร เชื่อมต่อกับสระน้ำขนาดใหญ่ของวัดสุภโสภณ และสระน้ำใหญ่(เดิม)ของโรงเรียนบำรุงวิทยา (ปัจจุบันคือส่วนหนึ่งทางทิศใต้ของสนามฟุตบอลโรงเรียนบำรุงวิทยา)

ในอดีต บริเวณส่วนกลางของหนองยาง เป็นเนินดินมีน้ำล้อมรอบ เมื่อน้ำลดจะกลายเป็นเกาะเล็ก ๆ อยู่กลางหนองน้ำ มักมีเด็ก ๆ กรรมกร และประชาชนมาใช้น้ำ ทั้งเล่นน้ำ อาบน้ำ ล้างสิ่งของ โดยใช้น้ำในหนองยางเพื่อการอุปโภคเป็นส่วนใหญ่ หรือไม่ก็จับสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา นำไปประกอบอาหารเสมอ ๆ

หลังจากนั้น เมื่อชุมชนชาวลำปลายมาศขยายตัว มีประชาชนเข้ามาอาศัยเพิ่มมากขึ้น การพัฒนาเมืองเพื่อรองรับกับจำนวนประชาชน ระบบการพัฒนาเมืองตามกฎหมายการบริหารงานส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะน้ำที่จากครัวเรือน จึงถูกแก้ปัญหาโดยวางท่อน้ำทิ้งระบายลงสู่หนองยาง ใช้เป็นแหล่งพักน้ำเสียของชุมชนตลาคน้อย และชุมชนบ้านสวนแดง ทางด้านทิศเหนือ(หลังสถานีรถไฟ)ในเบื้องต้น ก่อนจะระบายน้ำไหลลงสู่ ลำน้ำมาศ ต่อไป

หนองยาง ถูกปล่อยปะละเลย จากเจ้าของพื้นที่ (การรถไฟฯ) เนื่องจากเป็นพื้นที่ไม่ได้ใช้งาน แต่การรถไฟฯ ได้พัฒนารอบ ๆ บริเวณหนองยาง ติดกับทางรถไฟและบริเวณ หัวหนอง ทางทิศตะวันออก เพื่อก่อสร้างบ้านพักให้กับพนักงานของการรถไฟฯ (บ้านพักนายสถานีรถไฟลำปลายมาศ) และได้ตัดต้นยางนาใหญ่ ข้างหนองยางทิ้ง เพื่อนำไม้ไปก่อสร้างบ้านพักพนักงานการรถไฟฯ

ต้นยางนา
ลักษณะของใบ และดอก

สภาพในปัจจุบัน

หนองยาง ในปัจจุบันหลังจากถูกปล่อยปละละเลย ไร้การดูแล ทั้งจากเจ้าของพื้นที่(การรถไฟ) และหน่วยงานส่วนท้องถิ่น(เทศบาลตำบลยางมาศ) ก็เป็นเพียง หนองน้ำขนาดเล็ก สำหรับพักน้ำทิ้งจากครัวเรือนในเขตเทศบาลตำบลยางมาศ หมู่ที่ 1 บางส่วน(ตลาดน้อย) และ หมู่ 2 สวนแดง ก่อนที่จะระบายน้ำทิ้ง ให้เอ่อล้นไหลบ่าบดตามธรรมชาติลงสู่ ลำน้ำมาศ เป็นการบำบัดโดยธรรมชาติต่อไป

ปี พ.ศ.2546 มูลนิธิบำรุงวิทยา ได้พัฒนาโรงเรียนบำรุงวิทยา โดยร่วมมือกับเทศบาลตำบลยางมาศ สร้างถนนหน้าโรงเรียนบำรุงวิทยา(ด้านทิศเหนือของหนองยาง) ประชานมูลนิธิบำรุงวิทยา ในขนาดนั้น ได้ขออนุญาตการรถไฟฯ ขุดลอกหนองยาง เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งพักผ่อนของคนในชุมชนตามแผนงานของเทศบาลฯ แต่พัฒนาได้เพียงบางส่วน

ปี พ.ศ.2549 เทศบาลตำบลยางมาศ ได้จัดโครงการปลูกต้นยางนา รอบ ๆ หนองยาง ตามแผนการพัฒนาชุมชนด้านภูมิทัศน์รอบ ๆ หนองยาง ได้นำประชาชนหลากหลายอาชีพมาปลูกต้นยางนารอบ ๆ หนองยาง หลายต้น แต่ขาดการดูแลบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง

ปี พ.ศ.2550 โรงเรียนบำรุงวิทยาได้จัดทำ หลักสูตรหนองยาง และมอบให้กับนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลยางมาศ จึงก่อเกิดโครงการพัฒนาหนองยาง ให้เป็นสวนสุขภาพ โดยความมือของเทศบาลฯ การรถไฟฯ และประชาชน ที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

ดังนั้นสถานศึกษาทุกแห่งในเขตเทศบาลตำบลยางมาศ ควรดำเนินการศึกษาถึงสภาพความเป็นไป สภาพปัญหา และกำหนดทิศทางการพัฒนาหนองยาง เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเยาวชนได้สืบทอดและอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ หนองยาง อย่างเป็นระบบ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาวิจัย การบำรุงรักษาน้ำ การอนุรักษ์ต้นยางนา การปลูกหญ้าแฝก แหล่งเรียนรู้ระบบบำบัดน้ำเสียแบบธรรมชาติ ฯลฯ

นอกจากนี้ยังใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ข้อมูลการจัดการเรียนการสอน ทำงานวิจัยทางวิชาการ งานโครงการต่าง ๆ สำหรับเสนอแนะให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งเทศบาลฯ อำเภอ และจังหวัด นำไปใช้วางแผนงานในอนาคตด้วย

---

* เรียบเรียงจากการสัมภาษณ์ นายเปลื้อง เทียนนิลศิริ และ นายชัยบุญ วิระทวีมาศ (เมื่อ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2550)